

ОДЕСЬКІ КАТАКОМБИ — щільна мережа підземних гірничих виробок у понтичних (неогенових) вапняках та глинистих ґрунтах. О. к. розташ. у межах Одеси та прилеглих насел. пунктах Одес. р-ну, зокрема селах Усатове, Нерубайське, Іванове, Великий Дальник. Виникли у 1-й пол. 19 ст. під час інтенсив. розбудови міста. Глибини виробок коливаються від 1,5 до 40 м, довжина описаних та закартованих становить понад 1,5 тис. км, заг. довжину оцінюють за різними даними у 2,5–3,0 тис. км. Габаритні розміри виробок різняться, в середньому становлять 1,8 м у висоту і 3,5 м у ширину. У центрі Одеси на глибинах до 1,5–10 м поширені також виробки в лесоподіб. суглинках («міни»). На відміну від катакомб Риму та Відня, що слугували місцями поховань і мали культове значення, утворення О. к. пов'язано з видобуванням глин, ракушняку (глибокі до 30–40 м), улаштуванням схованок і укриттів. Вважають, що термін «катакомби» не відображає їхню суть, більш точний є термін «підземні каменоломні». Ракушняк (понтичні вапняки), утворений мільйони років тому на місці давнього Понтич. моря, відпрацьовували вглиб, вирізаючи його «англ. пилкою» або «акулою», потім відбивали ломом брилу, нарізали готовий для продажу камінь — «штуку». Згодом каменотеси вибудовували з ракушняку собі житло поруч. З відходів — кривого за формою каміння («бут», «бутовий камінь») — робили паркани. На ділянках поширення катакомб і «мін» спостерігаються карстово-суфозійні процеси, що найінтенсивніше активізуються при штуч. обводненні товщі

порід, що залягають вище, затопленні самих порожнин. Призводять до просідань, провалів, утворення мульд осідання, часто супроводжуються деформаціями будівель. Провали поверхні відбуваються переважно при глибині залягання катакомб до 4 м. Видобуток каменю у межах міста було заборонено за рад. часів. Часто катакомби перемежуються із порожнинами природ. походження (карст. печери), утвореними в результаті розвитку закритого типу карсту в понтич. вапняках, де закарстовані породи перекриті піщано-глинистою товщею плейстоцен-пліоцен. відкладів. Небезпеки карст. провалів підсилюються підвищеною сейсмічністю у зв'язку з близькістю зони Вранча в Румунії. Під час 2-ї світової війни катакомби слугували укриттям для рад. партизан. Часто катакомби і донині використовують як постійне житло, облаштовуючи їх як власні оселі (г. Шкодова, с. Усатове та ін.). О. к. популярні серед дигерів, туристів-екстремалів, безхатьків. Окремі частини виробок є пам'ятками історії, науки і техніки місц. значення. Карст. печера Заповідна із залишками пліоцен. фауни та підземні виробки на глибині бл. 15 м у Малинов. р-ні Одеси, поблизу перетину вул. Картамишевська та вул. Головкивська — геол. пам'ятка природи заг.-держ. значення Одеські катакомби (від 1963, 4,67 га). Перебуває у користуванні Одес. університету. Багаті залишки доістор. тварин, унікал. геол. відслонення вапняків понтич. ярусу неогену мають велике наук. та природоохоронне, а старі підземні гірн. виробки — істор. значення.

Т. В. Кріль

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Одеські катакомби / Т. В. Кріль // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-75231>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).